

Dr. sc. Neven Ivandić

Institut za turizam, Zagreb
E-mail: neven.ivandic@iztzg.hr

Dr. sc. Ivana Pavlić

Redovita profesorica
Sveučilište u Dubrovniku
Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju
E-mail: ipavlic@unidu.hr

INTEGRIRANI MODEL REGIONALNOG SATELITSKOG RAČUNA TURIZMA: PRIMJER DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE I GRADA DUBROVNIKA

UDK / UDC: 338.48(497.584)

JEL klasifikacija / JEL classification: L83, Z30, Z38

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 31. ožujka 2020. / March 31, 2020

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 8. lipnja 2020. / June 8, 2020

Sažetak

Praćenje gospodarskih učinaka turizma u uvjetima kontinuiranog rasta turističke aktivnosti i približavanja razini prekomjernog fizičkog prometa postaje nezaobilazna pretpostavka optimizacije destinacijskog menadžmenta. Odgovarajući na potrebu razvijenih turističkih regija i njihovih najvažnijih turističkih destinacija da osiguraju unaprjeđenje statističke podloge za praćenje turizma, u radu se predlaže i valorizira prijedlog za uspostavljanje integriranog modela regionalnog satelitskog računa turizma. Polazeći od primjera dobre međunarodne prakse i uspostavljenog metodološkog okvira za izradu satelitskog računa turizma, koncept integriranog modela počiva na spajanju regionalnoga satelitskog računa turizma s računima turizma specifičnih lokalnih područja u jedan sustav, a time i na povezivanje, ovisno o raspoloživosti podataka, primjena top-down i bottom-up metoda njihove kompilacije.

Ključne riječi: turizam, regionalni satelitski račun turizma, integrirani model, studija slučaja, Dubrovačko-neretvanska županija, Grad Dubrovnik.

1. UVOD

Satelitski račun turizma 2019. godine postao je sastavni dio hrvatske službene statistike (Ivandić & Šutalo, 2019) nakon višegodišnjih aktivnosti usmjerenih na razvoj sustava mjerenja veličine i izravnog doprinosa turizma gospodarstvu Hrvatske (Ivandić & Marušić, 2017). Iako satelitski račun turizma predstavlja kvalitetnu osnovicu za analizu ključnih obilježja turističke aktivnosti i mjerenje izravnog doprinosa turizma na nacionalnoj razini, njegov puni značaj za vođenje turističke politike ograničen je nužnim prikazivanjem turističkih tijekova na visokom stupnju agregiranja. Stoga se, slijedeći brojna međunarodna iskustva i primjere dobre prakse, nameće potreba proširivanja sustava statistike turizma unaprijeđenjem metodološkog okvira za izradu regionalnih satelitskih računa turizma kao važnoj osnovici za praćenje različitih gospodarskih aspekta turističke aktivnosti na regionalnoj i lokalnoj razini.

Razvoj međunarodno harmonizirane metodologije za izradu regionalnoga satelitskog računa turizma polazi od prilagođavanja satelitskog računa turizma regionalnoj razini s aspekta koncepata, sadržaja, metoda i izvora (Cañada, 2013). Polazeći od tako uspostavljenog okvira za uobličavanje regionalnog satelitskog računa turizma, ovaj rad ima za cilj sagledati ključne odrednice, specifičnog, integriranog modela regionalnoga satelitskog računa. Predloženi pristup pokušava odgovoriti na potrebu turističkih regija i njihovih visoko razvijenih turističkih destinacija za osiguravanjem kvalitetne informacijske osnovice o veličini i dinamici turističke aktivnosti iz perspektive ponude i potražnje te doprinosa turizma regionalnom gospodarstvu i nacionalnim turističkim pokazateljima. Model polazi od integriranja regionalnog satelitskog računa turizma s računima turizma specifičnih lokalnih područja u jedan sustav, a time i, ovisno o raspoloživosti podataka, integriranja primjene *top-down* i *bottom-up* metoda u njegovoj izradi.

Rad se sastoji od pet dijelova. Nakon uvoda, u drugom dijelu se sagledavaju ključna obilježja satelitskog računa turizma. U trećem dijelu se analizira postojeća literatura primjene satelitskog računa turizma te se sagledavaju ključne sastavnice regionalnoga satelitskog računa i moguće metode njegove kompilacije. U četvrtom dijelu se, na temelju analize slučaja dviju povezanih prostornih jedinica više i niže razine koje imaju potrebu dubinskog sagledavanja obilježja turističke aktivnosti, predlaže integriranje metodološkog okvira regionalnog i lokalnih satelitskih računa turizma u jedan sustav. U petom, zaključnom, dijelu daju se preporuke za operacionalizaciju razvoja predloženog modela, ali i njegovo postupno proširivanje kako bi se omogućilo usporedno sagledavanje doprinosa turizma gospodarstvu i pritisaka koje turistička aktivnost generira za okoliš.

2. PREGLED LITERATURE

2.1. Satelitski račun turizma i njegova primjena na regionalnu razinu

Potreba za izradom satelitskog računa turizama odražava činjenicu da je turizam skup gospodarski aktivnosti kojeg određuje položaj kupca, odnosno status posjetitelja i njegova uloga u kupnji roba i usluga, a ne vrsta proizvoda i usluga ili njihov proizvodni proces. Stoga se turizam sa strane ponude definira kao sustav, odnosno skup proizvodnih aktivnosti koje svoje proizvode i usluge pružaju jednodnevnim posjetiteljima i turistima (United Nations at al., 2010a) odnosno kao amalgam različitih gospodarskih aktivnosti koje uključuju pružanje usluga prijevoza, smještaja, hrane i pića, rekreacije i zabave te putničkih agencija (Ahlert, 2007).

Primjena modela praćenja ekonomskih procesa na makro razini – Sustav materijalnih proizvoda (MPS) datira iz 1920-ih godina i to s područja bivšeg Sovjetskog Saveza. MPS je prethodio primjeni Sustava nacionalnih računa (SNA). MPS i SNA su imali brojne sličnosti u pristupu definiranja ekonomskih procesa na makro razini, a osnovne razlike su bile u definiranju ekonomske proizvodnje (Ivanov & Kosarev, 2014). Koncept „satelitskih računa“ u sustavu nacionalnih računa (SNA) se prvo primjenjivao u Francuskoj 1960-ih godina dvadesetog stoljeća na sektoru kućanstava (Carson & Grimm, 1991). Otad se počeo primjenjivati i na području zdravstva, obrazovanja, okoliša, socijalne zaštite i turizma (Ge, 2007). Početkom 1980-ih godina Svjetska turistička organizacija (UNWTO) je tražila prijedloge jednoobraznog i sveobuhvatnog sustava mjerenja učinaka turizma koji je usporediv sa sustavima mjerenja pojedinačnih, odnosno različitih skupova gospodarskih djelatnosti u okviru nacionalnog gospodarstva (Smith & Wilton, 1997). Tražio se sustav koji bi odgovorio na potrebe mjerenja učinaka ekonomskih aktivnosti na nacionalnoj razini koji su dotad bili nejasno definirani u SNA (turizam i prijevoz) i onih koje uopće u SNA nisu bili definirani (okoliš i sektor kućanstva). Cilj sustava je bio, ne samo međusektorska usporedba sustava u jednoj zemlji, nego usporedivost sustava između različitih zemalja. U Švedskoj je 1985. godine razvijen model TSA koji je imao dosta ograničenja koja su proizlazila iz specifičnosti analize turističke ponude (Nordstrom, 1996). *Organization for Economic Cooperation and Development* – OECD je 1991. godine izdao Priručnik Turističkih ekonomskih računa (TEA) u kojima se povezala ponuda s potrošnjom (*Organization for Economic Cooperation and Development* – OECD, 1991). TEA sustav je bio ograničen samo na hotele i restorane, a nije uključivao ostale gospodarske djelatnosti (*Organization for Economic Cooperation and Development* – OECD, 1991). Sustav TEA je prethodio TSA (Ge, 2007). Lappiere i Hayes (1994) su predstavili prvi model TSA za Kanadu koji je ispunjavao sve kriterije i bio opće prihvaćen. Nakon toga, slijedeći njihov prijedlog, Dominikanska Republika, Španjolska, Australija, Švicarska, Norveška, Singapur, Novi Zeland, Sjedinjene Američke Države primijenile su ovaj model. Usporedno s ovim naporima pojedinačnih zemalja, dvije međunarodne institucije su definirale standarde za TSA i to Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) i Svjetska turistička organizacija (UNWTO) (Frechtling, 1999). Specifičan položaj

turizma u nacionalnim računima rezultirao je razradom međunarodno harmoniziranih smjernica za izradu satelitskog računa predstavljenih u dokumentima 2001 Satelitski račun turizma: Preporučeni metodološki okvir (*Commission of the European Communities at al.*, 2001) te potom i 2008 Satelitski račun turizma: Preporučeni metodološki okvir (United Nations at al., 2010a). Predstavljanje smjernica rezultiralo je konkretnijim interesom znanstvenika za ovu problematiku. Objavljuju se radovi koji su se bavili analizom razvoja koncepta TSA temeljenog na UNWTO preporukama (Edmunds, 1999; Frechtling, 1999; Heerschap, 1999; Smith, 2000). Druga skupina autora, svoja je istraživanja temeljila na primjeni TSA za analizu učinaka turizma (Meis & Wilton, 1998; Blake, Durbarry, Sinclair & Sugiyarto, 2001; ; Dwyer, Deery, Jago, Spurr & Fredline, 2007). Poseban interes znanstvenih istraživanja privuklo je područje implementacije TSA u pojedinim zemljama (Planting, 1998; Meis, 1999; Martin, 1999; Riviera, 1999; Trewin, 2000; Kass & Okubo, 2000; Fleetwood, 2004; Meis, Lapierre & Joice, 2004; Sharma & Olsen, 2005; Bryan, Jones & Monday, 2006; Sharma & Christie, 2006; Diakomihalis & Lagos, 2008; Chou & Huang, 2011; Šutalo, Ivandić & Marušić, 2011; Vukasović, 2015; Kido-Cruz, 2016; Sacco, 2016; Kraycheva, 2016). Povezujući statistiku turizma i ključne agregate nacionalnih računa, tim je smjericama uspostavljena, unatoč ograničenjima (Dwyer, Forsyth, & Dwyer, 2010; Frechtling, 2013), prihvatljiva metoda mjerenja izravnog doprinosa turizma nacionalnom gospodarstvu (Smeral, 2005; Smeral, 2006; Bryan, Jones & Monday., 2006; Dwyer, Forsyth, Spurr & VanHo, 2008; Chou & Huang, 2011; Kenneally & Jakee, 2012; Frechtling, 2013; Kubičková, Michálková & Fodranová, 2017; Mathouraparsad & Maurin, 2017; Frent, 2018). Relevantnost uspostavljenog pristupa za mjerenje utjecaja turizma na gospodarstvo i zapošljavanje potvrdila je 2011. godine i Europska komisija (*European Parliament & Council of the European Union*, 2011) prepoznajući, istodobno, i potrebu daljnjeg unapređenja statistike turizma kao pretpostavke za izradu satelitskog računa turizma. TSA se također primjenjuje kako bi se analizirao doprinos pojedinih oblika turizma u gospodarstvu (Diakomihalis & Lagos, 2008; Frent & Niculescu, 2018). Sljedeća skupina autora predložila je različite metode kompilacije osnovnog koncepta TSA da bi se premostila izvjesna ograničenja (Giannopoulos & Boutsinas, 2014; Coremberg & Nofal, 2017; Frent, 2018; Wu, Liu, Song, Liu & Fu, 2018). Poseban interes u posljednje vrijeme sve više privlači formiranje modela u kojem dolazi do povezivanja okolišnih, ekonomskih i društvenih pokazatelja turističke aktivnosti uz pomoć TSA (Ragab & Meis, 2016; Meng, Xu, Hu, Zhou & Wang, 2016; Li, Li, Tang & Wang, 2019). Ideja o primjeni koncepta TSA na regionalnoj razini se javila početkom 21. stoljeća i razvijala se i nadograđivala do danas (Jones, Munday & Roberts, 2003; Massieu, 2003; Smeral, 2006; Konttinen, 2006; Pham, Dwyer & Spurr, 2010; Los & Steenge, 2010; Frechtling, 2009; Jones, Munday & Roberts, 2009; Jones & Munday, 2010; Wu et al., 2018; Xu Jones & Munday, 2019).

Europski sustav nacionalnih i regionalnih računa (*European Commission*, Eurostat, 2013) kao računovodstveni okvir za analizu ukupnog gospodarstva, njegovih dijelova te veza s drugim gospodarstvima usklađen je s međunarodnim smjericama za nacionalno računovodstvo uspostavljenim u Sustavu nacionalnog

računovodstva 2008 (*European Commission et al.*, 2009). S ciljem nadopune konceptata središnjeg okvira, oba sustava predlažu uspostavljanje različitih vrsta satelitskih računa, uključujući i posebnu skupinu računa koji omogućavaju sagledavanje obilježja nekih gospodarskih aktivnosti ili proizvoda odnosno pregrupiranje različitih sustava ili proizvoda i njihovih podskupina. U skupinu računa koji su vezani uz gospodarske aktivnosti ili proizvod ulaze računi poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, turizma, energije, prijevoza, informatičko-komunikacijskih tehnologija, stambene izgradnje te kreativnih industrija (*European Commission, Eurostat*, 2013).

Kao međunarodno usklađen i standardiziran sustav konceptata, klasifikacija, definicija, tablica i agregata vezanih uz turizam, *TSA:RMF 2008* se zasniva na pojmovima posjetitelja, uobičajenog okruženja, vrsta turizma, turističkih izdataka i potrošnje, turističke ponude, detaljnije opisanim u 2008 Međunarodnim preporukama za statistiku turizma (*United Nations & World Tourism Organization*, 2010b). Satelitski račun sastoji se od 10 tablica koje prikazuju odnos koji unutar gospodarstva postoji između turizmom generirane potražnje za proizvodima i uslugama i njihove proizvodnje i ponude. Tablice je moguće podijeliti u dvije skupine:

- Tablice jezgre (*TSA:RMF 2008* tablice 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 10) u kojima se utvrđuju turistički izdaci/potrošnja i ponuda turističkog sustava. *TSA:RMF 2008* tablice 1 do 3 obuhvaćaju razdiobu turističkih izdataka dolaznih, domaćih i odlaznih posjetitelja prema proizvodima/uslugama karakterističnim za turizam, kao i proizvodima i uslugama karakterističnim za turizam pojedine zemlje. *TSA:RMF 2008* tablica 4 obuhvaća procjenu ukupne unutarnje turističke potrošnje prema proizvodima i uslugama. *TSA:RMF 2008* tablica 5 povezuje proizvode i različite aktivnosti gospodarstva, a *TSA:RMF 2008* tablica 6 usklađuje unutarnju turističku potrošnju s domaćom ponudom i predstavlja srž satelitskog računa omogućavajući utvrđivanje izravnog doprinosa turizma gospodarstvu. *TSA:RMF 2008* tablica 10 sadrži nemonetarne pokazatelje turističke aktivnosti.
- Ostale tablice (*TSA:RMF 2008* tablice 7, 8 i 9) u kojima se sagledava zaposlenost u turističkim aktivnostima (*TSA:RMF 2008* tablica 7), turističke investicije u karakterističnim turističkim te ostalim aktivnostima (*TSA:RMF 2008* tablica 8) i kolektivna turistička potrošnja prema proizvodima i razinama države (*TSA:RMF 2008* tablica 9).

Osim tablica, satelitski račun turizma omogućava i izračun pet pokazatelja veličine turizma u gospodarstvu od kojih su dva vezana uz potrošnju (unutarnji turistički izdaci i unutarnja turistička potrošnja), a tri uz ponudu (bruto dodana vrijednost turističkih aktivnosti, izravna bruto dodana vrijednost turizma te izravni bruto domaći proizvod turizma). Izravna bruto dodana vrijednost turizma te izravni bruto domaći proizvod turizma jedini su pokazatelji izravnog doprinosa turizma gospodarstvu, tj. pokazatelji koji ne uključuju neizravne i inducirane učinke turizma,

jer su utemeljeni na pokazateljima koji odražavaju proizvodnju pojedinih proizvoda i usluga generiranu izravnom potražnjom posjetitelja.

Razumijevajući analitičke prednosti koje proizlaze iz povezivanja spoznaja o obilježjima turističke potrošnje, proizvodnje i ponude, Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. (Hrvatski sabor, 2013) među prioritete mjere unapređenja konkurentnosti hrvatskog turizma uvrstila je i periodičnu izradu satelitskog računa turizma te izradu regionalnih pilot satelitskih računa turističkih. Uspostavljena nacionalna strateška platforma rezultirala je međunarodno harmoniziranom izradom Satelitskog računa turizma za Republiku Hrvatsku 2016. (Državni zavod za statistiku, 2019). Međutim, u ovom trenutku još uvijek nisu poduzete aktivnosti razvoja sustava statistike turizma usmjerene na izradu regionalnih pilot satelitskih računa turizma. Zajednički konceptualni i statistički okvir prilagođavanja satelitskog računa turizma regionalnoj analizi nedostaje i na međunarodnoj razini. Tako je potreba razrade i usklađivanja metodologije izrade regionalnog satelitskog računa utvrđena u metodološkom okviru za izradu satelitskog računa turizma *TSA:RMF 2008* jer preslikavanje metodološkog okvira nacionalnoga satelitskog računa turizma na regionalnu razinu nije moguće zbog niza konceptualnih i statističkih razloga (United Nations et al., 2010a).

2.2. Regionalni satelitski račun turizma

Regionalni satelitski računi turizma imaju cilj utvrditi veličinu i dinamiku turističke aktivnosti te gospodarske strukture turizma i zaposlenosti na području regije. Regionalni satelitski račun turizma omogućava i mjerenje doprinosa turizma regionalnom gospodarstvu i nacionalnom turizmu. Polazeći od okvira uspostavljenog *TSA: RMF 2008*, ograničene raspoloživosti podataka na regionalnoj razini te primjera dobre međunarodne prakse, dokument UNWTO-a *Regional Tourism Satellite Account* (Cañada, 2013) definira veličinu i strukturu turističke potrošnje prema karakterističnim turističkim proizvodima i uslugama kao središnji koncept procjene ekonomskog doprinosa turizma na regionalnoj razini. Pritom se utvrđuje da regionalni satelitski račun treba objediniti četiri područja koja se sagledavaju kroz sustav povezanih tablica: unutarnju turističku potrošnju, vrijednost proizvodnje i intermedijarne potrošnje turističkih industrija prema proizvodima i uslugama, ponudu i unutarnju turističku potrošnju kao ekvivalent TSA tablice 6. iz koje se generiraju pokazatelji izravnog doprinosa turizma gospodarstvu te zaposlenost u turističkim aktivnostima. Osim ova četiri ključna područja, odnosno četiri osnovne tablice, predloženi pristup predviđa i mogućnost uključivanja dodatnih područja kao što su bruto investicije u kapital, fizički pokazatelji ponude i potražnje te odnosne regije s okruženjem. Detaljniji prikaz predloženog sadržaja tablica i poveznica sa satelitskim računom turizma dat je u Tablici 1. u nastavku.

Tablica 1.

Obuhvat regionalnog satelitskog računa turizma i poveznice s nacionalnim satelitskim računom turizma

Tablice regionalnog satelitskog računa turizma	Obuhvat	Poveznica s TSA:RMF 2008
Tablica 1. Unutarnja turistička potrošnja	<ul style="list-style-type: none"> • Dolazni turistički izdaci, uključujući: <ul style="list-style-type: none"> • Izdatke nerezidenta iz drugih zemalja • Izdatke nerezidenta iz drugih regija države • Domaći, intraregionalni, turistički izdaci • Ostale komponente turističke potrošnje, prije svega imputirana renta na kuće i stanove za odmor i vrijednosti netržišnih usluga koje posjetiteljima pružaju državne ili neprofitne institucije u iznosu većem od onoga što su posjetitelji sami platili • Odlazni turistički izdaci se ne analiziraju 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablice 1 • Tablice 2 • Tablice 4
Tablica 2. Proizvodni računi karakterističnih turističkih aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Podjela proizvodnje prema turističkim aktivnostima i proizvodima i uslugama karakterističnima za turizam • Za svaku turističku aktivnosti utvrđuje se vrijednost proizvodnje, međufazne potrošnje te bruto dodane vrijednosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica 5
Tablica 3. Ponuda i unutarnja turistička potrošnja	<ul style="list-style-type: none"> • Usporedba domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje prema karakterističnim turističkim i ostalim proizvodima i uslugama • Izračun bruto dodane vrijednosti turizma generirane turizmom 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica 6
Tablica 4. Zaposlenost u turističkim aktivnostima	<ul style="list-style-type: none"> • Radna mjesta prema kriterijima radnog vremena (puno i nepuno) • Naknade (fiksna plaća i plaća prema radnim satima) • Radni sati 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica 7
Tablica 5. Bruto investicije u kapital (opcionally)	<ul style="list-style-type: none"> • Bruto investicije prema kategoriji imovine 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica 8
Dodatak 1. Pokazatelji ponude i potražnje (opcionally)	<ul style="list-style-type: none"> • Dolazni turizam: broj dolazaka i noćenja • Broj objekata/gospodarskih subjekata i kapacitet kolektivnog smještaja • Broj objekata/gospodarskih subjekata u turističkom sustavu 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica 10
Dodatak 2. Bilanca turističke potrošnje regije s okruženjem (opcionally)	<ul style="list-style-type: none"> • Poželjan obuhvat: cjelokupna matrica turističke potrošnje po regijama ponude/korištenja • Prihvatljivi obuhvat: dolazna i odlazna turistička potrošnja prema glavnim regijama ponude/korištenja 	

Izvor: prema Regional Tourism Satellite Account, UNWTO (Cañada, 2013) i Satelitski račun turizma RH za 2016. godinu te izračun neizravnih i ukupnih učinaka turizma (Institut za turizam, 2019)

Polazište za regionalnu analizu ključnih turističkih agregata proizlazi iz činjenice da gospodarski subjekti proizvodne aktivnosti mogu obavljati na području više regija. Stoga se sukladno *ESA 2010* razlikuju dvije vrste regionalnih institucionalnih jedinica kao gospodarskih subjekata koje sudjeluju u ekonomskoj aktivnosti i transakcijama s ostalim jedinicama: (i) jednoregionalne jedinice s prevladavajućim ekonomskim interesom u jednoj regiji u kojoj se sve transakcije i alociraju, te (ii) višeregionalne jedinice, koje ekonomski interes ostvaruju u više regija te se njihove transakcije dijele prema aktivnostima i lokacijama.

Podaci za kompilaciju vrijednosti pojedinih turističkih agregata mogu se prikupljati izravno od proizvođača i posjetitelja, a važan izvor predstavljaju i mišljenja eksperata s područja turizma. Mjerenje turističkih izdataka i turističke potrošnje predmet je brojnih znanstvenih i stručnih radova (Sainaghi, 2012), a ocjenjuje se da ankete posjetitelja i modeli troškova-faktora predstavljaju dobre i poželjne metode jer osiguravaju procjene koje zadovoljavaju kriterije relevantnosti, pokrivenosti i točnosti (Frechtling, 2006).

U skladu s metodološkim okvirom uspostavljenim u *TSA:RMF 2008*, kompilacija podataka može se zasnivati na pristupu odozgo prema dolje (*top-down*) i pristupu odozdo prema gore (*bottom-up*). *Top-down* metoda zasniva se na raspodjeli nacionalnih podataka na različite regije korištenjem ključnih pokazatelja koji odražavaju, u najvećoj mogućoj mjeri, varijable koje se regionaliziraju (pristup regionalizacijom), dok *bottom-up* metoda (pristup regionalnog računa) polazi od procjena koje su utemeljene na statističkim podacima regionalne razine.

Tablica 2.

Pristup regionalnim procjenama: *Top-down* vs. *bottom-up* pristup

Određnice pristupa	<i>Top-down</i> pristup (pristup odozgo prema dolje)	<i>Bottom-up</i> pristup (pristup odozdo prema gore)
Pretpostavke	<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje nacionalnog satelitskog računa turizma • Raspoloživost metodološki relevantnih i točnih podataka o turističkoj aktivnosti na razini regije relevantnih za tablice i agregate koji se regionaliziraju 	<ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživost tablice ponude i uporabe (SUT) za regiju • Izgrađen sustav statistike turizma na regionalnoj razini
Prednosti	<ul style="list-style-type: none"> • Osigurana metodološka konzistencija svih regionalnih procjena s obzirom na podatke i korištene koncepte 	<ul style="list-style-type: none"> • Prilagođenost metoda i pokazatelja specifičnostima pojedine regije i raspoloživim informacijama
Nedostaci	<ul style="list-style-type: none"> • Moguća ograničena sposobnost prepoznavanja specifičnosti pojedine regije 	<ul style="list-style-type: none"> • Upitna usporedivost procjena s ostalim regijama, ali i nacionalnom razinom

Izvor: *Regional Tourism Satellite Account, UNWTO (Cañada, 2013)*

Ključna pozitivna značajka *top-down* pristupa je povezanost i usporedivost između procjena različitih regija, a temeljni nedostatak proizlazi iz mogućnosti da se dobivenim procjenama neadekvatno sagledaju specifična obilježja pojedine regije (primjerice obilježja turističke potrošnje pojedine regije). Prednosti i nedostaci *bottom-up* pristupa upravo su suprotni, prednost proizlazi iz mogućnosti kvalitetnog prilagođavanja strukture tablice regionalnim obilježjima, dok nedostaci odražavaju potencijalno ograničenu mogućnost usporedbe podataka s drugim regijama te nacionalnim podacima (Tablica 2.).

3. **STUDIJA SLUČAJA: REGIONALNI SATELITSKI RAČUN DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE I GRADA DUBROVNIKA**

Kontinuirani rast turističke aktivnosti tijekom 2010-ih godina nužno nameće pitanja mjerenja i praćenja stvarnih učinaka turizma na gospodarski razvoj i blagostanje lokalnog stanovništva kao pretpostavke optimizacije destinacijskog menadžmenta. To je posebno važno jer pojava prekomjernog turizma postaje sve očitija, posebno na Mediteranu kao području najvišeg stupnja turističke saturacije na svijetu, ali i Hrvatskoj koja se nalazi među zemljama koje su zahvaćene tom pojavom (Telišman-Košuta & Ivandić, 2019). Višegodišnji rast turističke aktivnosti na području Dubrovačko-neretvanske županije i Grada Dubrovnika praćen je istodobno aktivnostima lokalne i regionalne zajednice da osiguraju održivi razvoj. Na području Dubrovačko-neretvanske županije u 2019. godini zabilježeno je 2,2 milijuna dolazaka turista, 55 % više nego 2015. godine, dok je Grad Dubrovnik u istom razdoblju ostvario povećanje dolazaka za 62 %, dosegnuvši 1,4 milijuna turista u 2019. godini (Državni zavod za statistiku, 2020; Državni zavod za statistiku, 2016). Dodatan segment turističke potražnje, posebice na području Grada, generiraju i putnici s međunarodnih kruzera koji su primjerice tijekom 2019. godine ostvarili 769 tisuća dolazaka (Lučka uprava Dubrovnik, 2020).

Razumijevajući pozitivne i negativne utjecaje turizma, Dubrovačko-neretvanska županija viziju gospodarstva usmjerava prema održivom razvitku kroz orijentaciju prema gospodarskom prosperitetu, ekološkoj očuvanosti te kvaliteti života lokalnog stanovništva (Dunea, 2016). Strateška orijentacija razvoja turizma na području Grada Dubrovnika također se temelji na načelima održivog razvoja koji su iskazani kroz očuvanje prostornih vrijednosti i kulturno-povijesne baštine te prostorno ravnomjeran razvoj turizma zasnovan na visokoj kvaliteti proizvoda i autentičnom turističkom doživljaju (Vrtiprah et. al., 2017). Upravo takva razvojna orijentacija Dubrovačko-neretvanske županije i Grada Dubrovnika nalaže, između ostalog, uspostavu kontinuiranog praćenja učinaka turizma i njihovih utjecaja na gospodarstvo utemeljenom na međunarodno relevantnom sustavu pokazatelja. Samo se tako može izbjeći da se, primjerice, mjerenje unaprjeđenja turizma kao posebnog cilja Strateškog plana Grada Dubrovnika 2018. – 2020. (Grad Dubrovnik, 2018) svodi na sadržajno

neadekvatan pokazatelj povećanja broja noćenja. Naime, radi se o pokazatelju koji, ne samo da ne uzima u obzir sve aspekte fizičke turističke aktivnosti na području Grada, kao što su jednodnevni boravci i boravak u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima, već izostavlja izuzetno važne monetarne i strukturne aspekte utjecaja turizma na gospodarstvo Grada uključujući ukupne turističke izdatke, proizvodnju turističkih aktivnosti ili ostvarenu bruto dodanu vrijednost i bruto dodani proizvod turizma.

Kao široko prihvaćen, modularan i fleksibilan koncept, satelitski račun turizma alat je za razumijevanje i mjerenje turističkog ekonomskog sustava i njegove uloge u gospodarstvu na nacionalnoj i regionalnoj razini. Regija, odnosno regionalno područje promatra se kao dio ekonomskog područja zemlje koje se izravno pripisuje jednoj regiji, pri čemu NUTS, koji uspostavlja okvir za zajedničko razvrstavanje prostornih jedinica unutar Europske unije, uspostavlja kriterije za jedinstvenu i jednoobraznu regionalnu razdiobu (*European Commission & Eurostat*, 2013). Radi se o trostupanjskom hijerarhijskom sustavu koji je se koristi za prikupljanje, upisivanje, obradu, analizu i diseminaciju podataka regionalne statistike, a u Hrvatskoj je definirana Nacionalnom klasifikacijom statističkih regija 2021 (Državni zavod za statistiku, 2019). Statistička regija 1. razine je Republika Hrvatska kao administrativna jedinica, statističke regije 2. razine sastoje se od 4 neadministrativne jedinice nastale grupiranjem županija dok se statističke regije 3. razine sastoje od 20 županija i Grada Zagreba (Državni zavod za statistiku, 2019). U Hrvatskoj su županije, kao NUTS 3 regije odnosno jedinice područne (regionalne) samouprave, podijeljene na gradove i općine kao jedinice lokalne samouprave. U tom smislu, regionalna razina izrade satelitskog računa turizma može označavati jednu, ali i više NUTS 3 regija, kao što i lokalna razina može označavati jednu ili više jedinica lokalne samouprave.

Prepoznajući brojne prednosti satelitskog računa turizma (Frangioli, 2006; Ivandić & Marušić, 2009), moguće je ocijeniti da izrada satelitskog računa turizma na regionalnoj/gradskoj razini ima potencijal osigurati značajne koristi za vođenje i evoluiranje uspješne, dugoročno održive gospodarske i turističke politike (Ahlert, 2008; Frent, 2018) koje proizlaze iz:

- razumijevanja ključnih odrednica poslovanja gospodarskih subjekata u karakterističnim turističkim djelatnostima te njihove povezanosti s gospodarskim djelatnostima,
- povezivanja podataka o potražnji i ponudi prema glavnim skupinama posjetitelja te ponudi i proizvodnji karakterističnih turističkih usluga,
- uspostavljanja specifičnih pokazatelja nužnih za strateški menadžment i marketing u turizmu,
- osiguranja mogućnosti praćenja učinkovitosti strategija, mjera i aktivnosti provedbe planskih dokumenata,

- usmjeravanja nacionalnih i EU sredstava prema projektima koji osiguravaju pretpostavke za unapređenje ukupne turističke aktivnosti.

Osim za javni sektor, regionalni satelitski račun može koristiti i privatnim poduzetnicima u donošenju poslovnih odluka i definiranju strateških odrednica poslovanja (Jones & Li, 2015; Chenguang Wu et al., 2019) budući da osigurava, primjerice, pretpostavke za utvrđivanje konkurentske pozicije, analizu trendova, praćenje ponašanja potrošača ili sagledavanja tržišta rada i kretanja na tržištu dobavljača.

Polazeći od uspostavljenog metodološkog okvira (Cañada, 2013) i očekivanih koristi, regionalni satelitski račun za područje Dubrovačko-neretvanske županije i Grada Dubrovnika trebao bi rezultirati procjenom sljedećih veličina:

- dolazni turistički izdaci gostiju iz inozemstva, podijeljeni na izdatke jednodnevnih i višednevnih posjetitelja, prema proizvodima i uslugama karakterističnim za turizam;
- dolazni turistički izdaci gostiju iz Hrvatske, podijeljeni na izdatke jednodnevnih i višednevnih posjetitelja, prema proizvodima i uslugama karakterističnim za turizam;
- domaći turistički izdaci intra-regionalnih gostiju, dakle posjetitelja s područja Dubrovačko-neretvanske županije, a koji se realiziraju na području Dubrovačko-neretvanske županije, podijeljeni na izdatke jednodnevnih i višednevnih posjetitelja, prema proizvodima i uslugama karakterističnim za turizam;
- unutarnja turistička potrošnja koja uključuje dolazne i domaće turističke izdatke te ostale komponente turističke potrošnje, prema proizvodima i uslugama karakterističnim za turizam;
- broj i duljina boravka višednevnih posjetitelja iz inozemstva, Hrvatske i područja Dubrovačko-neretvanske županije koji borave u svim komercijalnim smještajnim kapacitetima, nekomercijalnim smještajnim kapacitetima (vlasnici kuća i stanova za odmor, posjete prijatelja i rođaka) te nautičkom turizmu, uključujući i procjenu neregistriranih turističkih tokova,
- broj jednodnevnih posjetitelja iz inozemstva, Hrvatske i Dubrovačko-neretvanske županije uključujući izletnike, goste u tranzitu te goste u nautičkom/kruzing turizmu;
- vrijednost proizvodnje, odnosno pružanja usluga u bazičnim cijenama, međufaznu potrošnju te bruto dodanu vrijednost gospodarskih djelatnosti karakterističnih za turizam, vrijednost proizvodnje pojedinih gospodarskih djelatnosti karakterističnih za turizam dezagregira se prema proizvodima i uslugama karakterističnima za turizam;

- vrijednost proizvodnje, odnosno pružanja usluga u bazičnim cijenama generiranu turističkom potražnjom, prema gospodarskim djelatnostima karakterističnima za turizam i ostalim aktivnostima;
- vrijednost proizvodnje, odnosno pružanja usluga u kupovnim cijenama transformacijom domaće proizvodnje u bazičnim cijenama, prema gospodarskim djelatnostima karakterističnim za turizam i ostalim aktivnostima;
- vrijednost domaće ponude i usporedba s unutarnjom turističkom potrošnjom te bruto dodana vrijednost turizma, prema gospodarskim djelatnostima karakterističnim za turizam i ostalim aktivnostima;
- zaposlenost u gospodarskim djelatnostima karakterističnima za turizam.

Budući da je metodologija za izradu satelitskog računa turizma na regionalnoj razini kompleksnija, a prikupljanje podataka iz primarnih izvora skuplje nego na nacionalnoj razini (Dwyer at al., 2016), važno je procijeniti prikladnost dvaju osnovnih pristupa prikupljanju i kompiliranju podataka te prilagođavanju satelitskog računa turizma regionalnoj razini. S obzirom na različitu razinu raspoloživosti sekundarnih podataka na regionalnoj (županija) i lokalnoj razini (grad), predvidiva su dva pristupa čija se obilježja detaljnije analiziraju u Tablici 3.

Tablica 3.

Studija slučaja: Usporedba ključnih obilježja pristupa izradi satelitskog računa turizma Dubrovačko-neretvanske županije i Grada Dubrovnika

Ključna obilježja	Dubrovačko-neretvanska županija	Grad Dubrovnik
Glavni raspoloživi podaci službene statistike i izvori	<ul style="list-style-type: none"> • Dolasci i noćenja turista u komercijalnom smještaju: Državni zavod za statistiku; evisitor (posljednji raspoloživi podaci za 2019.) • Dolasci i noćenja turista u nekomercijalnom smještaju: evisitor (posljednji raspoloživi podaci za 2019.) • Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj: Priopćenje Državnog zavoda za statistiku, posebna obrada za razinu županije (posljednji raspoloživi podaci za 2019.) • Kapaciteti i poslovanje luka nautičkog turizma; Iznajmljivanje plovila za razonodu i sport (čarter); Strana plovila za razonodu i sport: Priopćenja Državnog zavoda za statistiku, posebna obrada za razinu županije; 	<ul style="list-style-type: none"> • Dolasci i noćenja turista u komercijalnom smještaju; Državni zavod za statistiku; evisitor (posljednji raspoloživi podaci za 2019.) • Dolasci i noćenja turista u nekomercijalnom smještaju; evisitor (posljednji raspoloživi podaci za 2019.) • Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj, posebna obrada za grad (posljednji raspoloživi podaci za 2019., posebna obrada) • Kapaciteti i poslovanje luka nautičkog turizma; Iznajmljivanje plovila za razonodu i sport (čarter); Strana plovila za razonodu i sport, Državni zavod za statistiku (posebna obrada za grad); e-crow/visitor, podaci Županijske

Ključna obilježja	Dubrovačko-neretvanska županija	Grad Dubrovnik
	<p>e-crew/evisorator, podaci Županijske lučke uprave (posljednji raspoloživi podaci za 2019.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • TOMAS Hrvatska 2019, istraživanje u tijeku: Institut za turizam (podaci raspoloživi za 2019.) • TOMAS Ljeto Hrvatska 2017: Institut za turizam (podaci raspoloživi za 2017.) • Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske: Priopćenje Državnog zavoda za statistiku, posebna obrada za razinu županije (posljednji raspoloživi podaci za 2018.) • Granični promet (granični promet osobnih vozila, autobusa i putnika u cestovnom prometu te granični promet putnika u željezničkom prometu, pomorskom prometu, prometu na unutarnjim vodnim putovima i zračnom prometu): Priopćenje Državnog zavoda za statistiku, posebna obrada za razinu županije (posljednji raspoloživi podaci za 2018.) • Podaci iz Registra godišnjih financijskih izvještaja, za poduzeća sa sjedištem na području županije: FINA (podaci raspoloživi za 2018.) • Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, NKPJS 2012.– 2. razina i županije: Priopćenje Državnog zavoda za statistiku (posljednji raspoloživi podaci za 2017.) • Satelitski račun turizma za Republiku Hrvatsku: Priopćenje Državnog zavoda za statistiku (posljednji raspoloživi podaci za 2016.) • Zaposlenost i plaće: Statističko izvješće Državnog zavoda za statistiku (posljednji raspoloživi podaci za pravne osobe te obrt i slobodne profesije za 2018.) 	<p>lučke uprave (posljednji raspoloživi podaci za 2019.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • TOMAS Hrvatska 2019, istraživanje u tijeku, posebna obrada za grad uz ograničenu točnost/pouzdanost (podaci raspoloživi za 2019.) • TOMAS Ljeto Hrvatska 2017; Institut za turizam, posebni podaci za grad (podaci raspoloživi za 2017.) • Podaci iz Registra godišnjih financijskih izvještaja koji vodi FINA, za poduzeća sa sjedištem na području grada (podaci raspoloživi za 2018.) • Zaposlenost i plaće, Državni zavod za statistiku (posljednji raspoloživi podaci za pravne osobe za 2018.)
<p>Predložena metoda izrade</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Top-down</i> (odozgo prema dolje) pristup: regionalizacija nacionalnog satelitskog računa turizma na razinu Županije 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bottom-up</i> (odozdo prema gore) pristup – izrada 'samostalnog' satelitskog računa turizma za Grad

Ključna obilježja	Dubrovačko-neretvanska županija	Grad Dubrovnik
Pretpostavke	<ul style="list-style-type: none"> • Razlozi predloženog pristupa: <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživost podataka iz sustava nacionalnih/regionalnih računa (bruto domaći proizvod na razini županija, satelitski račun turizma), • Mogućnost dodatne obrade rezultata istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske, granične statistike te zaposlenosti na razini županije • Preferencija prema postupnom pristupu na temelju pilot (prvog) satelitskog računa turizma • Ograničena potreba za primarnim istraživanjima. • Uspostavljen sustav statistike turizma koji generira kvalitetne elemente za procjenu turističkih izdataka dolaznih i domaćih posjetitelja koji borave u komercijalnim smještajnim kapacitetima • Postojanje nacionalnog satelitskog računa turizma • Postojanje izračuna bruto dodane vrijednosti turističkih i ostalih aktivnosti na razini Županije • Provedba primarnih istraživanja koji trebaju osigurati nadopunu podataka postojeće županijske statistike turizma: struktura izdataka prema karakterističnim proizvodima i uslugama turista koji borave u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima i nautičkom turizmu, turistički izdaci jednodnevnih posjetitelja prema karakterističnim proizvodima i uslugama, turizmom generirana aktivnost turističkih aktivnosti kao što je putnički prijevoz, turističko posredovanje, kultura, rekreacija, trgovina, nautika i sl. 	<ul style="list-style-type: none"> • Razlozi predloženog pristupa: <ul style="list-style-type: none"> • Ne postoji mogućnost povezivanja na sustav nacionalnih/regionalnih računa te je račun potrebno samostalno izgraditi • Nemogućnost dodatne obrade rezultata istraživanja turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske te granične statistike na razini Grada • Potreba unapređenja statistike turizma provedbom specifičnih primarnih istraživanja • Donekle izgrađen sustav statistike turizma na razini Grada koji generira osnovicu za procjenu turističkih izdataka domaćih i dolaznih posjetitelja koji borave u komercijalnim smještajnim kapacitetima • Provedba primarnih istraživanja usmjerenih na aproksimaciju najvažnijih elemenata izračuna bruto dodane vrijednosti Grada prema turističkim i ostalim gospodarskim aktivnostima (proizvodnja, međufazna potrošnja, bruto dodana vrijednost) • Provedba primarnih istraživanja usmjerenih na osiguranje nadopune podataka raspoložive statistike turizma usmjerene na procjenu turističkih izdataka i turističke potrošnje različitih segmenata kupaca prema karakterističnim turističkim proizvodima i uslugama

Ključna obilježja	Dubrovačko-neretvanska županija	Grad Dubrovnik
Izvori podataka	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci dobiveni metodom ispitivanja uz pomoć anketnog upitnika proizvođača i dobavljača • Podaci dobiveni metodom ispitivanja uz pomoć anketnog upitnika posjetitelja, uključujući strukturu i porijeklo turističkih izdataka prema karakterističnim proizvodima i uslugama • Stavovi eksperata za pojedina područja turističke aktivnosti i ponašanja kupaca • Različiti udjeli/strukture iz nacionalnog satelitskog računa turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci dobiveni metodom ispitivanja uz pomoć anketnog upitnika od proizvođača i dobavljača • Podaci dobiveni metodom ispitivanja uz pomoć anketnog upitnika posjetitelja, uključujući podatke o strukturi i porijeklu izdataka prema karakterističnim proizvodima i uslugama • Stavovi eksperata za pojedina područja turističke aktivnosti i ponašanja kupaca • Procjene na temelju modela raspodjele iz podataka poduzeća i lokalnih jedinica kad nisu dostupni podaci za lokalne jedinice po vrsti djelatnosti (European Commission, Eurostat, 2013)
Prednosti	<ul style="list-style-type: none"> • Postupna primjena metodološkog okvira za izradu satelitskog računa turizma i prilagodba sustava statistike turizma Županije • Korištenje raspoloživih sekundarnih izvora i kontrola uporabe financijskih i radnih resursa za provedbu potrebnih primarnih istraživanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljanje sustava statistike turizma prilagođena specifičnim potrebama Grada • Mogućnost detaljne procjene i analize specifičnih obilježja turizma
Nedostaci	<ul style="list-style-type: none"> • Moguća ograničena sposobnost prepoznavanja specifičnosti turizma Županije ukoliko se ne osigura: <ul style="list-style-type: none"> • povezivanje baze podataka korištene za izradu nacionalnog satelitskog računa turizma s podacima potrebnim za izradu regionalnog računa • provedba nužnih primarnih istraživanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Visoki troškovi provedbe primarnih istraživanja • Upitna usporedivost procjena s procjenama ostalih usporedivih lokalnih jedinica, ali i procjenama na regionalnoj i nacionalnoj razini • Upitna mogućnost procjena nekih varijabli isključivo primjenom metode 'odozdo prema gore'

Izvor: autori

Usporedba prednosti i nedostataka predloženih metoda izrade satelitskog računa turizma jasno pokazuje da, uz postojeći stupanj razvijenosti statistike turizma na regionalnoj razini u Hrvatskoj, pristup koji se zasniva metodi odozgo prema dolje ima prednosti. Posebno jer je i nedostatke te metode moguće neutralizirati adekvatnim vođenjem procesa izrade i provedbe primarnih istraživanja. S druge strane, gotovo da je nemoguće izradu satelitskog računa turizma za lokalnu razinu (grad) utemeljiti isključivo na metodi odozdo prema gore budući da je procjene nekih agregata moguće postići samo regionalizacijom

(*European Commission & Eurostat*, 2013). To potencijalno za posljedicu ima gubljenje sposobnosti za sagledavanje svih specifičnosti turističke aktivnosti na lokalnoj razini.

Predlaže se, stoga, da regije koje imaju izrazito razvijene turističke destinacije primjene, alternativni, integrirani model satelitskog računa turizma. Takav model počiva na integriranju regionalnog računa s računima specifičnih lokalnih područja, a time i na integriranju, ovisno o raspoloživosti podataka, primjena *top-down* i *bottom-up* metoda kompilacije. Drugim riječima, na primjeru Dubrovačko-neretvanske županije i Grada Dubrovnika kao studije slučaja, predlaže se izrada jednog - integriranog - regionalnog računa turizma koji bi omogućio usporedno sagledavanje obilježja turizma i na regionalnoj razini i na lokalnoj razini. Na razini regije satelitski račun bi sadržavao sve preporučene/potrebne komponente (vidjeti Tablica 1.), a na lokalnoj razini procjenu ključnih elemenata turističkih izdataka i turističke potrošnje te aproksimacije proizvodnje karakterističnih industrija. Prijedlog strukture integriranog regionalnog satelitskog računa turizma prikazan je u Tablici 4.

Tablica 4.

Obuhvat i sadržaj tablica integriranog regionalnog satelitskog računa turizma:
Studija slučaja Dubrovačko-neretvanske županije i Grada Dubrovnika

Obuhvat	Sadržaj tablica na regionalnoj razini (primjer Dubrovačko-neretvanske županije) te metode prikupljanja podataka	Sadržaj tablica na lokalnoj razini (primjer Grada Dubrovnika) te metode prikupljanja podataka
Unutarnja turistička potrošnja	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dolazni turistički izdaci: <ul style="list-style-type: none"> • Izdaci posjetitelja iz inozemstva (izdaci dolaznih posjetitelja iz inozemstva), podjela na izdatke turista i jednodnevnih posjetitelja • Izdaci domaćih posjetitelja iz drugih regija Hrvatske (izdaci dolaznih posjetitelja iz drugih regija Hrvatske), podjela na izdatke turista i jednodnevnih posjetitelja • Domaći turistički izdaci: <ul style="list-style-type: none"> • Izdaci rezidenata regije na turističkim putovanjima unutar regije, ali izvan mjesta prebivališta, podjela na izdatke turista i jednodnevnih posjetitelja • Ostale komponente turističke potrošnje • Unutarnja turistička potrošnja kao suma dolaznih i domaćih turističkih izdataka te ostalih komponenti turističke potrošnje 	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dolazni turistički izdaci: <ul style="list-style-type: none"> • Izdaci posjetitelja iz inozemstva (izdaci dolaznih posjetitelja iz inozemstva), podjela na izdatke turista i jednodnevnih posjetitelja • Izdaci domaćih posjetitelja iz drugih regija Hrvatske (izdaci dolaznih posjetitelja iz drugih regija Hrvatske), uključujući i izdatke posjetitelja na turističkim putovanjima s područja regije za koju se radi istraživanje, podjela na izdatke turista i jednodnevnih posjetitelja • Ostale komponente turističke potrošnje • Unutarnja turistička potrošnja kao suma dolaznih turističkih izdataka te ostalih komponenti turističke potrošnje (pretpostavlja se da na području lokalne jedinice nema domaćih turističkih tokova/izdataka)

Obuhvat	Sadržaj tablica na regionalnoj razini (primjer Dubrovačko-neretvanske županije) te metode prikupljanja podataka	Sadržaj tablica na lokalnoj razini (primjer Grada Dubrovnik) te metode prikupljanja podataka
	<p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživi sekundarni izvori podataka iz sustava statistike turizma • Primarna istraživanja (anketa posjetitelja): izdaci jednodnevnih posjetitelja, izdaci turista koji borave u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima, izdaci turista u nautičkom turizmu (podjela izdataka prema proizvodima i uslugama te porijeklu) 	<p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživi sekundarni izvori podataka iz sustava statistike • Primarna istraživanja (anketa posjetitelja): izdaci jednodnevnih posjetitelja, izdaci turista koji borave u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima, izdaci turista u nautičkom turizmu (podjela izdataka prema proizvodima i uslugama te porijeklu)
<p>Proizvodni računi karakterističnih turističkih aktivnosti</p>	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrijednost proizvodnje karakterističnih turističkih i ostalih aktivnosti prema karakterističnim i ostalim turističkim proizvodima i uslugama u bazičnim cijenama • Međufazna potrošnja i bruto dodana vrijednost za svaku turističku karakterističnu i ostale aktivnosti <p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživi sekundarni izvori podataka iz sustava statistike turizma i nacionalnih/regionalnih računa • Primarna istraživanja proizvođača i pružatelja usluga te posjetitelja • Ekspertne procjene • Strukture/ omjeri iz nacionalnog satelitskog računa 	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aproksimacija vrijednosti proizvodnje karakterističnih turističkih i ostalih aktivnosti prema karakterističnim i ostalim turističkim proizvodima i uslugama • Aproksimacija međufazne potrošnje i bruto dodane vrijednosti za svaku turističku karakterističnu aktivnost <p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživi sekundarni izvori podataka (npr. Registar godišnjih financijskih izvještaja, dohodak obrtnika i slobodnih zanimanja) • Primarna istraživanja proizvođača i pružatelja usluga te posjetitelja • Ekspertne procjene • Strukture/ omjeri iz nacionalnog/regionalnog satelitskog računa
<p>Ponuda i unutarnja turistička potrošnja</p>	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izračun turizmom generirane vrijednosti proizvodnje, međufazne potrošnje i bruto dodane vrijednosti karakterističnih i ostalih turističkih aktivnosti u bazičnim cijenama • Ukupna vrijednost turizmom generirane proizvodnje, međufazne potrošnje i bruto dodane vrijednosti u bazičnim cijenama • Transformacija domaće proizvodnje u bazičnim cijenama u domaću proizvodnju u kupovnim cijenama (uključivanje trgovačkih i 	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aproksimacija turizmom generirane vrijednosti proizvodnje, međufazne potrošnje i bruto dodane vrijednosti karakterističnih i ostalih turističkih aktivnosti u bazičnim cijenama • Aproksimacija ukupne vrijednosti turizmom generirane proizvodnje, međufazne potrošnje i bruto dodane vrijednosti u bazičnim cijenama

Obuhvat	Sadržaj tablica na regionalnoj razini (primjer Dubrovačko-neretvanske županije) te metode prikupljanja podataka	Sadržaj tablica na lokalnoj razini (primjer Grada Dubrovnik) te metode prikupljanja podataka
	<p>prijevozničkih marži) te domaću ponudu (uključivanje uvoza iz inozemstva i ostalih regija Hrvatske)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Usporedba domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje prema karakterističnim turističkim i ostalim proizvodima i uslugama <p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživi sekundarni izvori podataka iz sustava statistike turizma i nacionalnih/ regionalnih računa • Primarna istraživanja proizvođača i pružatelja usluga te posjetitelja • Ekspertne procjene • Strukture/ omjeri iz nacionalnog satelitskog računa 	<p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Primarna istraživanja proizvođača i pružatelja usluga te posjetitelja • Ekspertne procjene • Strukture/ omjeri iz nacionalnog/ regionalnog satelitskog računa
Zaposlenost u turističkim aktivnostima	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Radna mjesta prema kriterijima radnog vremena (puno i nepuno) i radni sati u aktivnostima karakterističnim za turizam <p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživi sekundarni izvori podataka iz sustava statistike turizma i nacionalnih/regionalnih računa • Primarna istraživanja proizvođača • Ekspertne procjene • Strukture/omjeri iz nacionalnog satelitskog računa 	<p>Sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Radna mjesta prema kriterijima radnog vremena (puno i nepuno) i radni sati u aktivnostima karakterističnim za turizam <p>Metode prikupljanja/procjene podataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživi sekundarni izvori podataka • Primarna istraživanja proizvođača • Ekspertne procjene • Strukture/omjeri iz nacionalnog satelitskog računa

Izvor: autori prema Cañada, 2013.

Procjenjuje se da predloženi pristup izradi integriranoga regionalnog satelitskog računa turizma ima potencijal zadovoljiti najvažnije potrebe regionalnih i lokalnih cjelina za uspostavljanjem informacijskih preduvjeta za vođenje održive razvojne turističke politike. Procjenjuje se, nadalje, da u uvjetima nedostatnog stupnja razvijenosti statistike turizma na regionalnoj razini, preloženi model osigurava racionalnu uporabu financijskih i ljudskih resursa u njegovoj izradi. Jednako tako, kombinirajući metodu odozgo prema dolje s kvalitetnim skupom spoznajama iz primarnih i sekundarnih istraživanja integrirani model omogućuje prepoznavanje specifičnosti turizma regije i subregije, ali, istodobno, i osigurava postupnost razvoja metodološkog okvira njegove daljnje razrade s

poželjnijom orijentacijom na detaljnije sagledavanje pojedinih obilježja turizma u drugim fazama njegove izrade.

4. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Proširivanje analitičke osnove za praćenje ekonomskog doprinosa turizma postaje preduvjet konkurentskog pozicioniranja turističkih destinacija na međunarodnom tržištu i vođenja dugoročno održive politike turističkog razvoja. Regionalni satelitski račun turizma nudi kvalitetan analitički okvir koji omogućava detaljno sagledavanje ključnih obilježja turističke aktivnosti sa strane potražnje i ponude. Polazeći od međunarodno harmoniziranog metodološkog okvira uspostavljenog dokumentima *ESA 2010*, *SNA 2008* te *2008 TSA:RMF*, ali i dokumenta Regionalni satelitski račun turizma (Cañada, 2013), u ovom se radu sagledavaju ključna obilježja integriranog modela regionalnog satelitskog računa turizma. Predloženi model temelji se na povezivanju regionalnih i lokalnih satelitskih računa turizma u jedan sustav, a time, s ciljem racionalne uporabe financijskih i ljudskih resursa, i na povezivanju *top-down* i *bottom-up* metoda kompilacije.

Polazeći od prepoznatih značajki i prednosti predloženog modela, preporučuje se njegov razvoj i testiranje u tri međusobno uvjetovane sukcesivne faze. U prvoj fazi potrebno je detaljnije razraditi metodološki okvir njegove izrade te terminski plan provedbe ključnih aktivnosti uzimajući u obzir specifičnosti područja te kvalitete i raspoloživosti izvora. Druga faza uključuje pripremu i provedbu najvažnijih primarnih istraživanja, a treća izradu pilot integriranog regionalnog satelitskog računa s ciljem testiranja izvodivosti i kvalitete postavljenih odrednica modela.

Nakon provjere, usklađivanja i usvajanja metodološkog okvira za izradu integriranog modela te početka njegove kontinuirane izrade, razvoju sustava regionalne statistike turizma predstoji još jedan važan korak. Radi se o potrebi proširivanja modela uključivanjem okolišnih, ekonomskih i društvenih pokazatelja turističke aktivnosti. U tom bi smislu povezivanje regionalnoga satelitskog računa turizma sa Sustavom okolišno-ekonomskog računovodstva (*United Nations, European Union, Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development & World Bank*, 2014) omogućilo metodološki utemeljeno sagledavanje doprinosa turizma gospodarstvu i pritisaka koje sveukupna turistička aktivnost generira za okoliš regije i njezinih dijelova.

LITERATURA

Ahlert, G. (2007). Methodological aspects of preparing the German TSA, empirical findings and initial reactions. *Tourism Economics*, 13 (2): 275-287.

Ahlert G. (2008). Estimating the economic impact of an increase in inbound tourism on the German economy using TSA results. *Journal of Travel Research*, 47(2): 225–234.

Blake, A., Durberry, R., Sinclair, M. T. & Sugiyarto, G. (2001). Modelling tourism and travel using tourism satellite accounts and tourism policy and forecasting models. preuzeto sa https://www.researchgate.net/publication/265059142_Modeling_Tourism_and_Travel_using_Tourism_Satellite_Accounts_and_Tourism_Policy_and_Forecasting_Models (3.2.2020.)

Bryan, J., Jones, C. & Munday, M. (2006). The contribution of tourism to the UK economy: Satellite account perspectives. *Service Industries Journal*, 26, 493–511.

Cañada, A. (2013). Regional Tourism Satellite Account. UNWTO Statistics and TSA Issue Paper Series STSA/IP/2013/02 (Online), DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284415649>.

Carson, C. S. & Grimm, B. T. (1991). Satellite accounts in a modernized and extended system of economic accounts. *Business Economics*, 26(1), 59

Chenguang Wu, D., Liu, J., Haiyan, C., Liu, A. & Fu, H. (2019). Developing a Web-based regional tourism satellite account (TSA) information system. *Tourism Economics*, 25(1): 67-84.

Chou, C. E. & Huang, Y. C. (2011). Accurately Estimate Tourism Impacts: Tourism Satellite Account and Input-Output Analysis. Paper presented at the TTRA International, London, Ontario, Canada

Commission of the European Communities, Organisation of Economic Co-operation and Development, United Nations & World Tourism Organization (2001). *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*. Brussels/Luxembourg, Paris, New York, Madrid.

Coremberg, A. A. & Nofal, B. (2017), A Satellite Account for Measuring the New Economy. *Integration & Trade*, 240-252.

Diakomihalis, M. N. & Lagos, D. G. (2008). Estimation of the economic impacts of yachting in Greece via the tourism satellite account. *Tourism Economics*, 14, 871-887.

Državni zavod za statistiku (2016). Dolasci i noćenja turista u 2015. Priopćenje, 4.3.2.

Državni zavod za statistiku (2019). Satelitski račun turizma za Republiku Hrvatsku u 2016. Priopćenje, 12.4.1.

Državni zavod za statistiku (2019). Nacionalna klasifikacija statističkih regija 2021. *Narodne novine* 125/2019.

Državni zavod za statistiku (2020). Dolasci i noćenja turista u 2019. Priopćenje, 4.3.2.

Dunea (2016). Županijska razvojna strategija Dubrovačko-neretvanske županije 2016.–2020. <http://www.edubrovnik.org/wp-content/uploads/2017/01/Z%CC%8CRS-DNZ.pdf>.

Dwyer, L., Deery, M., Jago, L., Spurr, R. & Fredline, L. (2007). Adapting the Tourism Satellite Account conceptual framework to measure the economic importance of the meetings industry. *Tourism Analysis*, 12, 247–255.

Dwyer, L., Forsyth, P. & Dwyer, W. (2010). *Tourism economics and policy*. Bristol: Channel View Publications.

Dwyer, L., Deery, M., Jago, L., Spurr, R. & Fredline, L. (2007). Adapting the Tourism Satellite Account conceptual framework to measure the economic importance of the meetings industry. *Tourism Analysis*, 12, 247–255.

Dwyer, L., Forsyth, P., Spurr, R. & VanHo, T. (2016). Developing an Integrated Suite of Regional Tourism Satellite Accounts (TSAs): A Case Study From Australia. *Travel and Tourism Research Association: Advancing Tourism Research Globally*. 48: 1-11.

Edmunds, M. (1999). 'Tourism satellite accounts.' *Travel & Tourism Analyst*, 3, 83–110.

European Commission & Eurostat (2013). *European System Of Accounts — ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission, International Monetary Fund, United Nations Organisation for Economic Co-operation and Development & World Bank (2009). *System of National Accounts 2008*, New York: United Nations.

European Parliament & Council of the European Union (2011). Regulation (EU) No 692/2011 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2011 Concerning European Statistics On Tourism And Repealing Council Directive 95/57/EC. *Official Journal of the European Union L 192*, Volume 54.

Fleetwood, S. (2004). 'Tourism satellite accounts: The Australian experience.' *Estudios Turísticos*, 161(162), 43–53.

Frangialli, F. (2006). The TSA's Relevance for Policy-makers. In: *Tourism Satellite Account (TSA) – Implementation Project Enzo Paci Papers on Measuring the Economic Significance of Tourism Vol. 5*, Madrid: World Tourism Organization.

Frechtling, D. C. (1999). The tourism satellite account: foundations, progress and issues. *Tourism Management*, 20(1), 163-170.

Frechtling, D.C. (2006). An Assessment of Visitor Expenditure Methods and Models. *Journal of Travel Research*, 45(1), 26-35.

Frechtling, D. C. (2009). Clarifying and Extending the TSA Brand. Paper presented at the Fifth UNWTO International Conference on Tourism Statistics, Tourism: "An Engine for Employment Creation," Bali, Indonesia, 30 March–2 April

Frechtling, D.C. (2013). *The Economic Impact of Tourism: Overview and Examples of Macroeconomic Analysis*. UNWTO Statistics and TSA Issue Paper Series STSA/IP/2013/03.

Frent, C (2018). Informing tourism policy with statistical data: The case of the Icelandic tourism satellite account. *Current Issues in Tourism*, 21(9): 1033–1051.

Frent, C. & Niculescu, A. (2018). Estimating the Economic Contribution of Medical Tourism in Romania Based on the Tourism Satellite Account Dana. *Revista de Turismo*, 26, nenumerirano, 19 str.

Ge, Y. (2007) Adoption of a Tourism Satellite Account (TSA) in a Municipal Area: a Case Study in Suzhou, China. Waterloo, ON : University of Waterloo.

Giannopoulos, K. & Boutsinas, B. (2014). Tourism Satellite Account Support Using Online Analytical Processing, *Journal of Travel Research*, 55 (1), 95-112.

Grad Dubrovnik (2018). Strateški plan Grada Dubrovnika 2018.-2020. https://www.dubrovnik.hr/uploads/20181206/STRATESKI_PLAN_GRADA_DUBROVNIKA_2018_2020._godine.pdf.

Heerschap, N. (1999). 'The employment module for the tourism satellite account of the OECD.' *Tourism Economics*, 5, 383-413.

Hrvatski sabor (2013). Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine. *Narodne novine NN 55/13*.

Institut za turizam (2018). TOMAS Ljeto 2017. - Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj. Zagreb: Institut za turizam.

Institut za turizam (2019). Satelitski račun turizma RH za 2016. godinu te izračun neizravnih i ukupnih učinaka turizma. Zagreb: Institut za turizam.

Ivandić, N. & Marušić, Z. (2009). Je li sustav statistike turizma u Hrvatskoj spreman za izradu satelitskog računa turizma?. *Turizam*, 57 (2):185-205.

Ivandić, N. & Marušić, Z. (2017). Implementation of Tourism Satellite Account: Assessing the Contribution of Tourism to the Croatian Economy. In: Dwyer, L., Tomljenović, R., Čorak, S. (ed.), *Evolution of Destination Planning and Strategy The Rise of Tourism in Croatia*, New York - London: Palgrave Macmillan.

Ivandić, N. & Šutalo, I. (2019). An integrated TSA and IO model for the estimation of the overall contribution of tourism: The example of Croatia. *Tourism*, 67 (4): 389-404.

Ivanov, Y. & Kosarev, A. (2014). On the Implementation of SNA 2008 in CIS Countries, IARIW 33rd General Conference, Rotterdam, the Netherlands, August 24-30

Jones, C. & Li, S. (2015). The economic importance of meetings and conferences: A satellite account approach. *Annals of Tourism Research*, 52: 117-133.

Jones, C., Munday, M. & Roberts, A. (2003). Regional tourism satellite accounts: A useful policy tool?. *Urban Studies*, 40, 2777-2794.

Jones C, Munday M & Roberts, A. (2009) Top down or bottom up? Issues in the development of sub-national tourism satellite accounts. *Current Issues in Tourism* 12(4): 301-313

Jones, C. & Munday, M. (2010). Tourism Satellite Accounts for Regions? A Review of Development Issues and an Alternative. *Economic Systems Research*, 22 (4): 341-58.

Kass, D.I. & Okubo, S. (2000). U.S. travel and tourism satellite accounts for 1996 and 1997. *Survey of Current Business*, July 2000.

Kenneally, M. & Jakee, K. (2012). Satellite accounts for the tourism industry: Structure, representation and estimates for Ireland. *Tourism Economics*, 10(5): 971-997.

Kido-Cruz, A. (2016): Tourism multipliers in the Mexican economy. *Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing*, 2 (2), 11-16.

Konttinen, J P. (2006). Regional Tourism Satellite Account (RTSA) in Finland – Dana, Concepts, Methods and Key results, 46th Congress of the European Regional Science Association, Volos.

Kraycheva, N. (2016). Tourism satellite account – basic innovation, *Economic Thought journal*, Bulgarian Academy of Sciences - Economic Research Institute, 1, 79-98.

Kubičková, V., Micháľková A. & Fodranová, I. (2017), The Economic Contribution of Tourism to the Slovak Economy. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 12 (2), 1-22.

Lapierre, J. & Hayes, D. (1994). The Tourism Satellite Account. *National Income and Expenditure Accounts*, 13-001 (Second quarter, 1994), 33-63.

Li, L., Li, J., Tang, L. & Wang, S. (2019). Balancing Tourism's Economic Benefit and CO2 Emissions: An Insight from Input-Output and Tourism Satellite Account Analysis. *Sustainability* 2019, 11, 1052.

Los, B. & Steenge, A. E. (2010). Tourism Studies and Input-Output Analysis: Introduction to a Special Issue. *Economic Systems Research*, 22 (4): 305-11.

Lučka uprava Dubrovnik (2020). Statistika: Kružna putovanja (pax) u 2019. <https://www.portdubrovnik.hr/statistika/?idkat=2&godina=2019>.

Martin, J. A. (1999). The elaboration of the regional satellite system for tourism. *Estudios Turísticos*, 141, 37-50.

Massieu, A. (2003). Adapting the Tourism Satellite Account (TSA) Conceptual Framework from a Regional Perspective. WTO: Madrid. Mimeo

Mathouraparsad, S. & Maurin, A. (2017). Measuring the Multiplier Effects of Tourism industry to the Economy. *Advances in Management & Applied Economics*, 7,(2), 123-157.

Meis, S. (1999). The Canadian experience in developing and using the tourism satellite account. *Tourism Economics*, 5, 315-330.

Meis, S., Lapierre, J. & Joice, J. (2004). The Canadian tourism satellite account: A case study of a new tool for measuring tourism's economic contribution. *Estudios Turísticos*, 161(162), 9-26.

Meis, S. & Wilton, D. (1998). Assessing the economic outcomes of branding Canada: Applications, results and implications of The Canadian Tourism Satellite Account. In *Travel research roundup: Branding the travel market*, proceedings of the 29th annual conference of the travel and tourism research association,(pp. 159-169). Lexington, KY: Travel and Tourism Research Association.

Meng, W., Xu, L., Hu, B., Zhou J. & Wang, Z. (2016). Quantifying direct and indirect carbon dioxide emissions of the Chinese tourism industry. *Journal of Cleaner Production*, 126, 586-594

Nordström, J. (1996). Tourism Satellite Accounts for Sweden 1992-93. *Tourism Economics*, 2(1), 13-41.

Organization for Economic Cooperation and Development – OECD (1991). *Manual on Tourism Economic Accounts*, Paris: Organization for Economic Cooperation and Development – OECD.

Pham, T. D., Dwyer, L. & Spurr, R. (2010). *Regional Economic Contribution of Tourism Destinations in Queensland*. Australia: CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd

Planting, M. (1998). The development of a Travel and Tourism Satellite Account for the U.S. input-output accounts. In *Travel research roundup: Branding the travel market*, proceedings of the 29th annual conference of the travel and tourism research association (pp. 188–219). Lexington, KY: Travel and Tourism Research Association.

Ragab, A. M. & Meis, S. (2016). Developing environmental performance measures for tourism using a Tourism Satellite Accounts approach: a pilot study of the accommodation industry in Egypt. *Journal of Sustainable Tourism*, 24 (7), 1007-1023

Rivera, G. (1999). Mexico's experience in setting up its tourism satellite account. *Tourism Economics*, 5, 345–351.

Sacco, B., (2016). *Measuring the economic contribution of the tourism sector to the Maltese economy using Tourism Satellite Accounts*. Unpublished Master's dissertation. University of Malta. Msida, Malta, 2016

Sainaghi, R. (2012). Tourist expenditures: the state of the art. *Anatolia*, 23(2): 217-233.

Sharma, A. & Christie, I. (2006). Reconciling multiple data sources for implementing the Tourism Satellite Account (TSA) in Tanzania. *Tourism Economics*, 12, 635–652.

Sharma, A. & Olsen, M. (2005). User needs assessment for implementing the TSA in Tanzania. *Tourism and Hospitality Planning & Development*. 2. 115-128. 10.1080/14790530500171765.

Smeral, E. (2005). The economic impact of tourism: Beyond satellite accounts. *Tourism Analysis*, 10, 55–64.

Smeral, E. (2006). Tourism satellite accounts: a critical assessment. *Journal of Travel Research*, 45(1): 92-98.

Smith, S. J. (2000). New Development in measuring tourism as an area of economic activity, In: Gartner W.C. & Lime D.V. (eds) *Trends in Outdoor Recreation, Leisure and Tourism*, CABI: Wallingford

Smith, St. J. & D. Wilton (1997). "TSAs and the WTTC/WEFA Methodology: Different Satellites or Different Planets?". *Tourism Economics*, 3(3), pp. 249-263

Šutalo, I., Ivandić, N. & Marušić, Z. (2011). Total contribution of tourism to Croatian economy: Input-output model and tourism satellite account. *Ekonomski pregled*, 62, 267–285

Telišman-Košuta, N. & Ivandić, N. (2019). Tourism And Destination Identities: Policy Implications. In: Marković Vukadin, I., Čorak, S. (ed.), *Conference Proceedings, International Tourism Conference Dubrovnik 2019: Tourism In The Vuca World: Towards The Era Of (Ir)Responsibility*, u pripremi.

Trewin, D. (2000). Australian national accounts: tourism satellite account 1997-98. Australian Bureau of Statistics.

Vrtiprah, V., Ban, I., Pavlić, I., Vrdoljak Raguž, I., Mihajlović, I., Portolan, A., Puh, B. & Račić, M. (2017). Strategija razvoja turizma i odredbe u krizing-turizmu na području Grada Dubrovnika, I faza. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku.

United Nations, European Union, Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development & World Bank (2014). *System of Environmental-Economic Accounting 2012, Central Framework*. ST/ESA/STAT/Ser.F/109, New York: United Nations.

United Nations, World Tourism Organization, Eurostat – Commission of the European Communities & Organisation for Economic Co-operation and Development (2010a). *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008*. Studies in Methods, Series F, No. 80/Rev.1, Luxemburg, Madrid, New York, Paris: United Nations.

United Nations & World Tourism Organization (2010b). *International Recommendations for Tourism Statistics 2008*. Studies in Methods, Series M. No. 83/Rev.1, New York: United Nations.

Xu, C., Jones, C. & Munday, M. (2019). Tourism inward investment and regional economic development effects: perspectives from tourism satellite accounts. *Regional Studies*, 1-12. DOI: 10.1080/00343404.2019.1696954

Wu, D. C., Liu, J., Song, H., Liu A. & Fu, H. (2018). Developing a Web-based regional tourism satellite account (TSA) information system. *Tourism Economics*, 25 (1), 67-84

Vukasović, S. (2015), The significance of TSA application in the economic policy of Serbia. *Tourism Economics*, 23(1), 206-213.

Neven Ivandić, PhD

Institute for Tourism, Zagreb
E-mail: neven.ivandic@iztzg.hr

Ivana Pavlić, PhD

Full Professor
University of Dubrovnik
Department of Economics and Business Economics
E-mail: ipavlic@unidu.hr

THE INTEGRATED MODEL OF REGIONAL TOURISM SATELLITE ACCOUNTCASE STUDY: DUBROVNIK-NERETVA COUNTY AND THE CITY OF DUBROVNIK

Abstract

Monitoring the economic effects of tourism under the circumstances of a continuous growth of tourism activities and approaching the level of the exceeding the physical traffic is turning into a prerequisite for optimization of the destination management. Responding to the need of developed tourism regions and their most important tourist destinations to ensure the improvement of the statistical basis for monitoring of tourism impacts, the paper proposes and valorises a proposal for the integrated model of the regional tourism satellite account establishment. Based on examples of good international practice and the established methodological framework for tourism satellite account creation, the concept of the integrated model is based on merging of the regional tourism satellite account with tourism accounts of specific local areas into one system, and thus on connecting, depending on data availability, application of top-down and bottom-up methods and their compilation.

Keywords: tourism, regional tourism satellite account, integrated model, case study, Dubrovnik-Neretva County, City of Dubrovnik

JEL classification: L83, Z30, Z38